

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E SANAYİ, BİLİM, TEKNOLOJİ, KÜLTÜR VE TURİZMDE MARKA KENT: GEBZE

İsmail KAHRAMAN*

İpek Yolu kollarının birleştiği kavşak noktası Kocaeli'nin Merkez İzmit'ten sonra en büyük ilçesi, Marmara Bölgesi'nin doğusunda, Asya-Avrupa kara ve demiryolları üzerinde yer alan Gebze, şirin bir şehrimizdir. Kocaeli'nin 12 ilçesinden birisi olan Gebze, Fatih Sultan Mehmet tarafından İstanbul'un fethinden sonra 150 akçelik kaza merkezi yapılmıştır.¹

Kocaeli, tarihi en eski şehirlerimizden olup M.Ö. 337-357 yılları İzmit'in olduğu yerde Nikomedyia adıyla kurulmuş, M.S. 395 yılına kadar Roma İmparatorluğu'nun egemenliğinde kaldıktan sonra, Bizanslıların hâkimiyetine girmiştir. Bir süre Selçukluların eline geçerek İzmit adını alan Kocaeli bölgesi, Orhan Gazi zamanında Akça Koca tarafından Osmanlı topraklarına katılarak Kocaeli adını almıştır.² Hendek'ten Şile'ye İznik'ten Tuzla'ya kadar geniş sınırları olan Kocaeli zaman içinde coğrafya olarak küçülmesine rağmen sanayi ve ekonomik olarak büyüyerek uluslararası sanayi ve ticaret merkezi haline gelmiştir.

Tarihi seyir içinde Gelbize³'den adını alan Gebze, Marmara Bölgesi'nin doğusunda İzmit Körfezi'nin kuzey kesiminde yer alan, zengin bir tarihi geçmişe sahip, ekonomisi, sanayi ve ticaret dayalı, Türkiye'nin hızla gelişen ve büyüyen bir ilçesidir. Kara, deniz, hava ve demiryollarının birbirleriyle kesiştiği önemli bir kavşak noktasında bulunmaktadır. Gebze tarih boyunca İstanbul'un Anadolu ile bağlantısını sağlayan yol üzerinde önemli bir konaklama merkezi olmuştur. Günümüze kadar gelen pek çok tarihi kalıntı, Gebze'nin çağlar boyunca önemli bir yerleşim merkezi olduğunu doğrulamaktadır.

Finikelilerin, Asurluların, Lidyalıların, Romalıların, Bizanslıların, Greklerin ve Arapların uğrak yeri olmuş Gebze'nin, ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu kesin olarak bilinmemektedir⁴. Bu yöre, Romalıların daha sonra da Bizanslıların hâkimiyeti altındayken 1323 yılında Orhan Gazi'nin kumandanlarından Akça Koca'nın oğlu İlyas Bey tarafından fethedilerek Osmanlı topraklarına katılmıştır. Gebze; orduların karargâh merkezi, kervanların konaklama yeri, İstanbul'un meyve ve sebze ambarı olarak önemini hep korumuştur.

* Araştırmacı, Gazeteci ve TV Programcısı. e-mail: belgeselciismail@gmail.com

1 Nurettin Yüksel-İsmail Kahraman, *Ansiklopedik Kocaeli Belgeseli*, Kocaeli, 1989, s. 113.

2 *Tarih, Sanat, Kültür, Sanayi ve Sosyal Yapısı ile Gebze Belgeseli*, Kocaeli, 1990, s. 8.

3 Gebze Yıllığı, Kocaeli, s. 9.

4 *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 13, İstanbul, s.290-1965

1888 yılından itibaren İstanbul'a bağlı bir ilçe iken, 20 Nisan 1924 yılında yapılan bir değişiklikle Kocaeli iline bağlanmıştır.⁵ 1918'de İngilizlerin, 1921'de Yunanların işgal ettiği Gebze, düşmandan 12 Ekim 1922'de Nurettin Paşa komutasındaki birlik tarafından kurtarılmıştır.⁶

Tarihî değerleri çok zengin olan Gebze'nin kültür hayatımızda da çok önemli yeri bulunuyor. Gebze birçok Romancı ve film yönetmenine ilham kaynağı olmuş; birçok ünlü yazar konusu Gebze'de geçen romanlar yazarak, Türk sinemalarında gösterilen, Yahya Kaptan, Leylaklar Altında, Küçük Kahraman, Amansız Takip, Zeliş, Tütünzamanı, İstasyon, Elveda ve Ölmeleyen Aşk gibi filmler Gebze bölgesinde çekilmiştir.

Gebze Adının Kaynakları

Günümüzdeki "Gebze" adı, çok eski devirlerden bu yana kullanılagelen çeşitli adların, az çok değişikliğe uğramış biçimidir. Doğruluk derecesi henüz kesinlik kazanmış olmasa da, yazılı bazı kaynaklarda Gebze'nin: Libyasa, Dacybyza, Byza, Guebize, Geliboş, Gekbüze, Gökboze, Gebze gibi değişik adlarla anıldığı ileri sürülmektedir⁷. Bazı araştırmacılar: "Gebze"nin bir zamanlar Osmanlı ve Bizans Savaşçıları arasında sık sık el değiştiren ve özlenen bir yöre olması itibarıyla Gel Bize veya Bize Gel ifadelerinden oluşan ve zaman içinde değişerek, halkın öz dilinde "Gebze'ye dönüşen bir ad olduğunu belirtmişlerdir. Nitekim. 1640 yılında "Gebze"ye geldiği anlaşılan Evliya Çelebi, ünlü *Seyahatname*'sinin ilgili bölümünde Gebze Gelbize'den zamanla Gebze olmuştur ifadesiyle bu hususu vurgulamaktadır.

Gebze'nin Coğrafi Konumu

Gebze Marmara Bölgesi'nde, Kocaeli Yarımadasının kuzey batısında, yaklaşık olarak 35° Enlem dairesi ile 50° Boylam dairesinin kesiştiği bir alanda yer almaktadır⁸. Doğusunda Dilovası, batısında Çayırova, Tuzla, kuzeyinde Şile, güneyinde İzmit Körfezi ile sınırlanan Gebze; yayla görünümünde bir tepe düzlüğü üzerinde kurulmuştur. İlçe merkezinin genel boyutları, Doğudan-Batıya 10 km., Kuzeyden-Güneye 15 Km.'dir. Marmara Sahiline 7 km., İzmit'e 49 km., İstanbul'a 45 km. uzaklıkta bulunmaktadır. Deniz seviyesinden yüksekliği 130 metredir⁹.

Gebze'nin İklimi

Genellikle Karadeniz ve Akdeniz bölgeleri arasında bir geçiş özelliği taşımaktadır. Yaz mevsimi sıcak ve az yağışlı, kış mevsimi oldukça serin ve daha ziyade yağışlı geçer. İlçe sınırları içinde öyle kayda değer göl, dağ, akarsu bulunmamakla beraber, yaklaşık 650 metre yüksekliği geçmeyen tepelerin ve sırtların varlığından söz edilebilir. Bu tepelerin en yükseği Gazi Tepesi'dir. Akarsu yerine dereler ve derecikler mevcuttur. Gebze hudutları içinde yaz aylarında kuruyan, kış aylarında yağışla beslenen Çakaldere, Sapdere, Mahmutboğan, Aşıroğlu Deresi sayılabilir.

Gebze'nin Toprak Yapısı

Kayalık ve dolgu biçiminde oluşmuştur. Kayalık tipinde olanları kısmen molozlarla örtülüdür. Temel unsurlarını: Paleozoik yaşlı kavar-sitler ve Siyah renkli kalsit damarlı kireç taşları, şistler teşkil ederler. Dolgu tipinde olanları ise: Neorjen yaşlı yapıdadır. Demiryolu İstasyonunun civarındaki alanda pek bol bulunmaktadır. Düzlük zemin alüvyonlardan teşekkül etmiştir. Yeraltı suları hayli derindedir. Gebze birinci derece tehlikeli bir deprem çizgisi üzerinde yer almıştır. Bölgede tarihi depremlerin varlığı bilinmektedir.

5 Avni Öztüre, *Nikomedia Tarihi*, Kocaeli, 1969, s.64.

6 Yüksel-Kahraman, *a.g.e.*, s.122-123

7 Gebze Kaymakamlığı, *Gebze 2000*, Gebze, 2001, s. 143

8 Gebze Kaymakamlığı, *a.g.e.*, s. 43-44

9 Yüksel-Kahraman, *a.g.e.*, s.108

Gebze ve Yöresinin Jeolojik Yapısı

Gebze ve yöresinin Jeolojik yönden yeryüzü yapısını araştıran uzmanların genel tespitleri şöyledir:

1. Genel olarak Kocaeli Yarımadasının ana fiziki karakteri; Jeoloji'nin birinci zamanına kadar inen ve zaman içinde meydana gelen ilave tabakalardan sonra uzun bir aşınım devresi geçirerek Penepelen hâline geçmiş bir yapı ile özetlenebilir.
2. Şile-Gebze arasında bir çizgi çekecek olursak, güney batıda kalan topraklar devri arazisidir.
3. Gebze-İzmit arası ikinci zaman arazisi, Tiryas arazisidir.
4. Kırmızı renkli konklomera ve grelerle bunların üstünde Lamellibra Fosillerini kapsayan kalkerlerdir.
5. Sonuç olarak burada (Tiryas Devri) arazisinin tüm delillerine rastlanmaktadır. Çimento sanayine ve su kireci yapımına en elverişli toprak yapısı, bu arazidir.

İstanbul'la sınır komşusu olan Gebze'nin, Körfez şeridi üzerindeki yerleşim yerlerinde, tabiatın oluşturduğu birbirinden güzel koyları ve tabii plajları ilgi çekici düzeydedir. Yörenin ekilebilir topraklarında tarım, meyvecilik, sebzeçilik, zeytincilik ileri bir durumdadır. Marmara kıyısında ilçe toprakları genellikle ovalıktır. Günümüz Gebze'si; kara, deniz ve demir yollarının birbiriyle kesiştiği önemli bir kavşak noktasında bulunmaktadır. Yüzezi kuzeydoğuda dağ ve sırtlardan, güneybatıda kıyıya yakın bölümlerinde düzlüklerden ibarettir. Çağlar boyunca bazı kavimlere yurt olan Gebze; Avrupa ile Asya kıtaları arasında önemli bir geçit olmak durumunu, günümüze kadar korumuş bulunmaktadır¹⁰.

Gebze'nin Tarihçesi

Gebze ve yöresinin çok eski ve zengin bir tarihi yapıya sahip olduğu gerek yerli gerekse yabancı tarihçilerce ifade edilmiştir. Günümüze kadar intikal eden pek çok kültürel kalıntının, bu havalinin çağlar boyunca önemli bir yerleşim merkezi olduğunu doğrulamaktadır. Muhtelif milletlerin ve uygarlıkların gelip geçtiği dönemlerde, Gebze çeşitli adlar almıştır. Konunun açıklığa kavuşturulması itibarıyla, Gebze tarihini dört ana bölümde incelemek mümkündür:

- 1) Osmanlı Döneminden Önceki Gebze
- 2) Osmanlılar Döneminde Gebze
- 3) Milli Mücadele Döneminde Gebze
- 4) Cumhuriyet Döneminde Gebze

1- Osmanlı Döneminden Önceki Gebze

Gebze'nin de içinde bulunduğu Kocaeli yöresi hakkında, milattan önceki yüzyıllara ait kesin bilgimiz yoktur. Bu hususta bazı tarihçilerin ileri sürdüğü çeşitli iddialar varsa da, bunlar daha ziyade kişisel faraziyelere dayanmaktadır. Bilimsel olmaktan uzak, yakıştırılardan, yanlışlıklardan ve çelişkilerden ibarettir. Ancak, Misler ve Bebrıklar'in, Megaralıların, Grekler'in bu yörede yerleştikleri zaman içinde Ripler'in, Lidyalılar'ın ve Persler'in bölgede egemenlik kurdukları, ele geçen "Arkaik Çağ" paralarının, etnik buluntuların tetkikinden anlaşılmaktadır.

Yöredeki muhtelif egemenliklerin az çok bilinmesine rağmen, hangi adla anılırsa anılsın "Gebze"nin o dönemlerde, var olup olmadığı bilinmemektedir. Osmanlılardan önceki

¹⁰ Gebze Kaymakamlığı, a.g.e., s. 96

Gebze'yi, muhtemelen içinde bulunduğu yöreyi iyice kavramamız için, bölgedeki gelişmeleri ve değişimleri genel tarih çerçevesi içinde gözden geçirmemiz gerekmektedir. Burada daha önce hâkimiyet tesis etmiş olan Ripler ve Lidyalılar'ın tarih sahnesinden silinmesiyle ve daha sonra Persler'in bölgeye egemen olmaları ile yörede yeni bir dönemin başladığı görülecektir. Bu yeni dönemin sonunda: M.Ö. 546 tarihinden beri Persler'in hâkimiyetinde bulunan yörede, Makedonya Kralı Büyük İskender M.Ö. 334 tarihinde Pers Kralı Darius'un Kocaçay Savaşında büyük bir yenilgiye uğratır. Dinlendiği şehir, komutanları tarafından yağmalanır, yerle bir edilir. Ayrıca Megaralılar tarafından kurulan Astakoz kentini taş üstünde taş bırakmaksızın darmadağın eden İskender, bu akıl almaz faaliyetlerini sürdürdüğü bir sırada ölür. Ülkesi dağılır. Bölgede Bitinya Krallığı kurulur.

a) Bitinyalılar Döneminde Gebze

Artık Bitinya Krallığı yörede tamamıyla egemen olmuştur. Bitinya Kralı 1. Niko Meda, İzmit Körfezi'nin (Nicomedia Körfezi) kuzey kıyılarına düşen kesiminde, başta krallığın iç ve dış güvenliğini sağlamak amacıyla bazı yeni şehirciklerin kurulmasını başlatır. Bunlar:

1. Dacybza (Gebze)
2. Lbyssa (Dil İskeleyi)
3. Kalos Agros (Darıca)
4. Nikeiata (Eskihisar)
5. Galakrene (Hereke)
6. Brunga (Yarımca)
7. Fhlokrene (Tavşancıl) gibi yerleşim yerlerdir. Bu bilgilerden çok eski bir tarihi geçmişe sahip bulunan Gebze'nin, Bitinya Krallığı döneminde kurulduğu sanılmaktadır. (M.Ö. IV. yy.)¹¹.

b) Romalılar Döneminde Gebze

Zaman zaman Bergamalılar'ın saldırısına uğrayan yöre, M.Ö.73 yılında Bitinyalılar'dan, tamamen Romalılar'ın eline geçti. Yöre tarihinin Romalılar'a kadar uzandığı, günümüze intikal eden kalıntılardan anlaşılmaktadır. Bunlardan başka, Roma Devrinden kalan bazı mermer sütunlar ve bu sütunlarla ilgili olduğu sanılan mermer başlıklar iddiaları doğrulamaktadır. Yöredeki Romalılar'ın egemenliği zamanında: Araplar, İstanbul'u almak için Gebze'ye kadar gelmişler, ancak ülkelerinde çıkan ayaklanmalar ve karışıklıklar yüzünden, İstanbul'u kuşatmaktan vazgeçerek memleketlerine geri dönmüşlerdir. Bu kısa Arap hakimiyetinden sonra, Gebze yeniden Romalılar'ın eline geçmiştir. Bu kısa süren el değiştirmeden sonra Romalılar Gebze'nin bulunduğu mevkiye çok önem vermişler, gelecekteki tehlikelere karşı Gebze ve yöresini koruyabilmek için Eskihisar (Nikeiata) ve Hereke (Galakrene) kalelerini yaptırmışlardır.

c) Bizanslılar Döneminde Gebze

MS. 395 tarihinde Roma İmparatorluğu parçalandı. Gebze ve Yöresi Bizans'ın payına düştü. Önceki devirlerde Sirmenzil kasabası olarak kullanıldığı bilmekte olan Gebze'nin, Bizans yönetiminde bir köy halinde olduğu ve (Ubissa) adını taşıdığı, Asya yönünden gelebilecek tehlikelere karşı "Savunma Hattı" olarak düşünüldüğü sanılmaktadır. Ayrıca, kasabadaki çeşitli buluntular ve kalıntılar, Gebze'nin önemli bir yerleşim merkezi olduğunu göstermektedir.

11 Öztüre, a.g.e., 63-77

Diğer taraftan T.H. Wilgand adlı bir araştırmacı; Yılanlı Tepe'de Anibal'in mezarını ararken, IX. Yüzyıla ait olduğu sanılan Bir Bizans Kilisesi, Şarap ve Zeytinyağı yapımeleri ile Hıristiyan Mezarları ortaya çıkarmış bulunmaktadır.

d) İstilâlar Döneminde Gebze

Gebze ve Yöresi, 616 ve 626 tarihleri arasında Sasanilerin 668 ve 720 yılları arasında İstanbul'u kuşatmak amacıyla gelen Müslüman Arapların kuşatmasına sahne olmuştur, ancak amaçlarına uygun bir sonuç alamadan ülkelerine dönmüşlerdir.

e) Selçuklular Döneminde Gebze

1075-1077 tarihleri arasında Selçuklu Ordusu, Süleyman Şah'ın kumandasında Gebze'ye kadar gelmişler, yöreyi Anadolu Selçuklu topraklarına katmışlardır. Fakat bir süre sonra akın düzenleyen Haçlı Ordusu, Selçuklu Ordusu ile giriştiği savaş sonunda ağır bir yenilgiye uğramış ve geri çekilmek zorunda kalmıştır. Ancak, 1097 tarihinde büyük bir hazırlıktan sonra yeniden saldırıya geçen 660 bin kişilik bir Haçlı Ordusu yörede bu sefer egemen olmuş ve bölgenin eski sahibi Bizans'la bir anlaşma yaparak, ona destek sağlamıştır¹².

f) Bizans'ın Son Döneminde Gebze

Haçlı Ordusu'nun bölgede egemenlik sağlamasıyla, Bizans'la arasında bir anlaşma yapmış, bu anlaşmaya göre; Gebze ve yöresi tamamen Bizans'a terk edilmiştir. Buna rağmen 4. Haçlı Seferi sırasında Bizans Haçlı Ordularına geçit vermemiştir. Terk edilen topraklar Haçlı Ordusunca işgal edilerek Gebze ve Yöresi talan ve yağma edilmiştir. İstilâcı Haçlılardan 1261'de kurtarılan Gebze ve yöresi ikinci ve son kez Bizans'ın hakimiyetine girmiştir¹³.

2- Osmanlılar Döneminde Gebze

Sürekli olarak el değiştiren ve çok önem taşıyan bir mevki olmak durumunu koruyan Gebze ve yöresi son olarak 1261 tarihinde Haçlı İstilâsından kurtuldu. Ancak, bu sefer Bizans'ın eline geçmek gibi bir talihsizlikle karşı karşıya geldi. Zaman içinde Bizans'ın bölgedeki gücünün giderek zayıflaması, Osmanlılar için elverişli bir ortam oluşturdu. Gebze 1323 tarihinde Orhan Gazi'nin kumandanlarından Akçakoca'nın oğlu İlyas Bey tarafından ilk defa fethedilerek Osmanlı topraklarına katıldı. Fakat bir ara Gebze ve yöresinin yeniden Bizans'ın eline geçmesiyle durum değişmiştir. Bundan sonraki Gebze ve yöresi ile alâkali gelişmeleri, ana hatlarıyla dört safhada incelemek doğru olur¹⁴.

1. Pelekanon Savaşı'nda Gebze

2 Mart 1328 tarihinde, Orhan Gazi komutasındaki Osmanlı Ordusuyla, 3. Andronikos komutasındaki Bizans Ordusunun Darıca yakınlarındaki Pelekanon meydanında yaptıkları Savaş sonucunda, Osmanlıların galip gelmesiyle Gebze ve yöresi tekrar Osmanlı Egemenliği altına girdi. Değerli tarihçi merhum İbrahim Hakkı Konyalı, "Üsküdar Tarihi" adını taşıyan eserinde; Orhan Gazi'nin Gebze ve yöresini de içine alan fütuhatlarını şöyle özetlemektedir. "İlk Osmanlı Padişahı Eskişehir'in Karacaşehir'inde istiklâlini kazandıktan sonra Bizanslılar'a karşı savaş açmış, imparatorluğun topraklarından birçok yerler almıştır. Fakat topraklarını Bitini ülkesine kadar genişletmemiştir. Oğlu Orhan Gazi, Bizans'ın Bitini bölgesini, Bursa'sını, İznik'ni ve İzmit'ini aldıktan sonra, savaşı Bizans'ın kapısı olan Krizepolis (Üsküdar) önlerine kadar getirmiştir.

12 Öztüre, a.g.e., s.67, 75

13 Öztüre, a.g.e., s. 93

14 Öztüre, a.g.e., s.83

Orhan Gazi, İzmit Körfezi'nin kenarlarına serpilerek Hereke, Tavşancıl (Filokrene), Gebze (Libissa), Darıca (Vi-riçyon), Eskihisar (Nizetyatos), Maltepe (Pelekanon) kalelerini serçe gibi avlayarak, Boğaziçi sahillerine, Üsküdar kapılarına kadar ilerlemiştir. Bizans tahtında 3. Andronikos 1328-1341 oturuyordu¹⁵. Bizans imparatorluğu sarsılıyor, imparator telaşa düşmüştü. Trakya'da, Bizans civarında, Demetoka'da, Edirne'de bulunan askerlerini hemen topladı. Makedonya'da ve daha uzak yerlerde bulunan askerlerin toplanması mümkün değildi. Toplanan askerleri Üsküdar'a gönderdi. Tarihçi Hammer bu alelacele toplanişı şöyle anlatıyor: "Toplanılan asker 1330 Haziran'ı başlarında Boğaziçi'nin Asya sahilinde bulunan ve Kostantiniyye köylerinden sayılan Skutari'ye eski Krizepoli-Üsküdar'a vasil oldular. Orhan Gazi, Bizans Ordusunun hareketinden haberdar olarak piyade ve süvarileri ile Mezobitini sahilleri boyunca uzanan dağlara geldi. Askerlerini kendisi kumanda ediyordu. Askeri savaşa pek alışık değil ise de, şan-ı mazisi harp sanatına tamamen vukufsuz- bir düşman ile boy ölçüşmek için cesaret verici oluyordu.

Andronikos 4 fersah mesafeyi iki günde aldıktan sonra üçüncü günün sabahı Pelekanon'u (şimdiki Maltepe) kurdu. Orada Osmanlı Ordusu görüldü. Tarihleri yaradılışla ad başı yürüyen Türkler her devrin savaş sanatında yüksek kabiliyet göstermişlerdir. İmparator bunu bilmiyordu. Orhan Gazi pek mahir bir hazırlıkla ve davranışla Rum askerlerini bozguna uğrattı. İmparatorun çadırının ve erguvani eyerleriyle birlik onları kılıçtan geçirdi. Bizanslılar Orhan Gazi'nin askerleri tarafından korkunç bir yenilgiye uğramışlardı. Kantakuzen ve İmparator Orhan Gazi'nin üzerine yürümüşlerdi. Kahraman Türk Askerinin aslanca savaşı sırasında Kantakuzen'in altındaki atı öldü, imparator kalçasından yaralandı. Yaralı İmparator az daha Orhan Gazi'nin eline düşecekti¹⁶.

Türkler tarih yapmışlar, fakat yazmamışlardır. Bizanslılar yenilişlerini galebe, kaçışlarını zaferli saldırı şeklinde gösteren birçok kitap yazmışlar, yazdırmışlardır. Mağlup imparatorlarını kahraman göstermişlerdir. Onlar tarihlerinde hep Türkleri geri püskürttüklerini söylerlerken, Türkleri başkentlerinin önlerinde buldular. Hep bir püskürtme vardı; ama bunu yapanlar Türklerdi. Hammer'de Hıristiyanlık gayreti ile kitabında bu Bizans püskürtmelerine (!) geniş yer vermiştir¹⁷.

Bir ara Karasi Beyi ile Orhan Gazi'nin askerleri Trakya'da Bizanslıları rahatsız ediyorlardı. İmparator Andirekos bu iki tehlikeli düşmandan hiç olmazsa birisiyle anlaşmak istiyordu. Orhan Gazi bu sırada İzmit'i muhasara etmiş bulunuyordu. İmparator denizden İzmit'e hareket ederken Orhan Gazi'den "Ya Harp, ya sulh" teklifi gelmişti, imparator sulhu kabul etti. (1333) yılında Orhan Gazi ile bir sulh anlaşması yapıldı. Orhan Gazi bundan sonra küçük Asya'da Bizans imparatorluğunun elinde kalan yerlere ilişmeyecekti. İmparatorla Orhan Gazi hediyeler alıp verdiler.

Başbakanlık Arşivinde, 733 numarada kayıtlı, Kocaeli Livası il yazıcı Defterinden öğrendiğimize göre bugünkü Gebze'yi Sultan Orhan kurmuştur. Orhan Gazi İstanbul Kapılarına Bostancı ve Erenköy'e kadar bütün Bizans otlaklarını Osmanlı sınırları içine kattığı zaman bugünkü Gebze'nin bulunduğu yeri ve civarını kendisinin vakfı olan Şems Köyü ile değiştirmiş, şehri, ev yerlerini halka bedava dağıtmıştır. Tarihin birçok kördüğümünü çözecek olan bu vesika "Orhan Gazi" zamanında buraların ne kadar çok Osmanlıların olduğunu göstermek için buraya aynen alıyorum "Karye-i Şems Vakıftır. Orhan Beyden Gebbüveze'nin (Gebze'nin) şehir yeri ile Orhan Bey tâbe serâhü istibdat etmiş. Şehir ve yerini şehirliye temlik etmiştir."¹⁸.

15 Çayırova Tarihi, Kocaeli, 2013, s. 22-25

16 Yüksel-Kahraman, a.g.e., s.112-113

17 Çayırova Tarihi, s. 24-25

18 Yüksel-Kahraman, a.g.e., s. 112-113

Orhan Gazi, yeni kurduğu şehre bir de Cami yaptırmıştır. Bu kubbeli ve minareli Cami hâlâ ayaktadır. Biz önünde derin kitâbeli bir Bizans lâhdi bulmuştuk. Orhan Gazi, bu civardaki Alaca Kilise ile Elmacık Mer'alarını, Danişmend Virâni köyüne de kendi Camiine vakfetmiştir. Buralar daha sonra Çoban Mustafa Paşa'ya verilmiştir.

Bitini'nin bu yerleri Bizanslılarla Türkler arasında o kadar çok el değiştirmiştir ki, hepsini vesikalarla tespit etmeye imkân yoktur.

2. Ankara Meydan Savaşı'nda Gebze

1400 yılında Yıldırım Bayezid tarafından İstanbul'un dördüncü defa kuşatılması sırasında, Anadolu'ya doğudan dalga dalga gelen Moğol saldırısı başlamış bulunuyordu. Yıldırım Bayezid Ordularının 1402 tarihinde Timur Ordularınca bozguna ve büyük yenilgiye uğratılması karşısında Gebze ve çevresi yeniden Bizans'a terk edildi. 1410'da Bizans'tan geri alındıysa da, 1411'de yapılan talihsiz bir anlaşma gereğince Bizans'a tekrar terk edildi.

3. Üç Kardeşler İç Savaşı'nda Gebze

Yıldırım'ın esir düşmesinden ve ölümünden sonra doğan bu devre, tarihte "Fetret Devri" de denilmektedir. Gebze ve yöresini olumsuz yönde etkileyen bir devirdir. Üstad Tarihçi İbrahim Hakki Konyalı, "Üsküdar Tarihi" adlı ünlü eserinde Üç Kardeşler Kavgası'nda Gebze ve yöresinin elden çıkışını şöyle özetlemektedir: "Yıldırım Bayezid öldükten sonra Üç Kardeşler ihtilâfından doğan saltanat ve hâkimiyet fetreti (kavgası) sırasında 1407 yılında Şehzade Süleyman Çelebi (Yıldırım'ın oğlu), Bizans'ın yardımını sağlamak için Gebze, Hereke, Darıca, Eskihisar, Pendik, Kartal, Bostancı, Erenköy ve Kayışpınar gibi yerleri Bizans İmparatoru'na verdi. Çelebi Sultan Mehmed (Yıldırım'ın diğer oğlu) kardeş kavgalarını bitirdikten sonra ve yalnız başına Osmanlı tahtına oturduktan sonra Bitini'de dedesi Orhan Gazi'nin Bizans'tan aldığı yerleri, ölümünden bir yıl kadar önce 1420 yılında İzmit Körfezi sahillerindeki Göztepe'ye ve Erenköy'e kadar olan yerleri Bizanslılar'dan tekrar aldı. Buralarda Osmanlı hâkimiyetini sağladı. Türkler'de Üsküdar'daki eski ticaret serbestliklerine kavuştular. Çelebi Sultan Mehmed, Bursa'da yaptırdığı hayır, irfan ve sosyal yardım müesseselerine Yeşil Külliyesine gelir olarak bazı köyler vakfedeceklerdi ki; İzmit Körfezi'nin sahillerinde Müslüman ülkesinin içinde aynı köyler vardır. Bunlar İstanbul'un hâkimiyetindedir. Onları alalım! dediler. Çelebi Sultan Mehmed bunu inceledi. Gazi Timurtaş'ın oğlu Umur Bey'in Kumandasında asker göndererek, buraları Bizanslılardan aldı. Yeşil Cami mamuresine vakfetti¹⁹.

Âşık Paşazade bunu şöyle anlatmıştır: "Çelebi Sultan Mehmed Bursa'da imaret yaptı. Ona birkaç parça köyler vakfetmek istedi. Halk dediler ki:

- Sultanım, bu deniz kenarında (İzmit Körfezinde) hayli köyler vardır kim, Müslüman vilâyetinin içindedir ve illâ İstanbul'undur!.

Sordu, bildi, üzerine asker gönderdi. Birisi Gekbuze (Gebze) dir. Hereke'den anaru (taraf), biri dahi Gegiboze'dir. O cenk etti. Anı yağma ile aldılar, umurlarını Müslümanlara verdiler. Biri dahi Darucu (Darıca)dır. Ol ahidle verdi. Anı dahi imarete vakfetti. Biri Pendik'tir. Kâfiri İstanbul'a gitti. Bu deniz kenarında kâfir hisarcıkları vardır. Şimdiye değin gâh Müslümanlara ve gâh kâfirlere dönerdi."

Çelebi Sultan Mehmed zamanında Osmanlı Hâkimiyeti Erenköyü'ne ve Kayışpınarı'na (Kayış Dağı)na kadar gelmişti. Sultan İkinci Mehmed'in İstanbul'u Fethine (34) yıl kadar kalmıştı."

19 Gülfettin Çelik, 16-19. Yüzyıl Gebze (Sosyo-Ekonomik Bir İnceleme), Gebze, 2003, s. 74

4. İstanbul'un Fethi'nden Önce ve Sonra Gebze

Fetihten yaklaşık 34 yıl önce ve sonra Gebze ve Yöresinin genel durumunu kısaca özetleyelim:

1) Yıldırım'ın Ankara Savaşı'nda Timur'a yenilmesinden, daha sonra başlayan esaret hayatından ve ölümünden sonra, oğulları arasında şiddetli anlaşmazlıklar doğdu.

Yoğun çatışmalar başladı. Bu çatışmaların altında "Tahta Geçme" gâyesi yatıyordu. Bunun sonucunda kardeşler arasındaki sürtüşmeler bir iç savaşa dönüştü. Kardeş Kavgaları, Bizans'ın bölgede gücünün artmasına elverişli bir ortam oluşturdu. Diğer kardeşlerine galebe çalan Çelebi Sultan Mehmed, dağılan birliği topladı ve devlet düzenini yeniden kurdu²⁰.

2) Çelebi Sultan Mehmet'in kardeşi Süleyman Çelebi tarafından, iç savaşta yardımını sağlamak için, Bizans'a verilen Gebze, Hereke, Darıca, Eskişehir ve diğer yerleri kesin olarak Bizans'tan geri alındı.

Savunma amacıyla kullanıldığı anlaşılan Gebze Kalesi Çelebi Sultan Mehmed tarafından yıkıldı. Gebze ve yöresi son olarak Osmanlı topraklarına katılmış oldu.

3) "Bostancı, Maltepe, Darıca, Eskişehir, eski ve yeni Gebze'ler, Tavşancıl Orhan Gazi'den sonra bir futbol topu gibi gâh Osmanlıların gâh Bizanslıların eline geçip durdu." diyen İbrahim Hakkı Konyalı ne kadar haklıdır. Ancak, Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethiyle bu duruma son verildi. İstanbul'un fethiyle, artık Gebze ve yöresi için bir Bizans tehlikesi söz konusu olmaktan çıktı. Yörenin Osmanlı Topraklarına katılışı kesinlik kazandı. Gebze kasabasına vurulan "Türk Mührü" o günden bugüne hayatini sürdürmektedir.

4) Fatih Sultan Mehmed, İstanbul'u fethinden hemen sonra GEBZE'yi bayındır hale getirmek suretiyle, Kocaeli Sancağına bağlı, zamanın ölçülerine göre yüz elli akçelik bir kaza (ilçe) seviyesine gelmesini sağladı.

Gebze'nin seçkin bir Türk beldesi hâline getirilmesinden sonraki tarihi gelişmeleri, ilgili bölümlerde, yazımızın akışı içinde değerlendireceğimize, bu bölümünü burada noktalıyoruz.

3) Milli Mücadele Döneminde Gebze

Gebze, Milli Mücadelenin başladığı yıllarda, (İzmit Bağımsız Sancağına bağlı bir kaza (ilçe) idi. O zamanlar ufak bir dinlenme merkezi durumunda olan Gebze kasabasının başlıca geçim kaynağını tarım teşkil ediyordu. Nüfusu ise yaklaşık 5 bin kadardı. Kasabanın geliri genellikle; tahıl, meyve, sebze, bal, balmumu, ipekçilik, yumurtacılık, kümes hayvanları ve küçükbaş hayvanlardan sağlanıyordu. Ayrıca, enginarı, üzümü ve zeytini oldukça ünlüydü. Enginar bahçeleri, yemyeşil bağlar, zeytinlikler yer yer kasaba ve çevresini süslüyordu. Civar köylerinde 200'e yakın ağıl bulunmaktaydı. Ülke genelinde ilk Çimento fabrikası Gebze'nin sınırları içinde kurulmuştu. 1910'da kurulan Aslan Çimento Fabrikasını, 1911'de Eskişehir Köyünde kurulan ikinci çimento fabrikası takip etmişti. 1907 yılında teşkilâtlanan Gebze Belediyesi, günümüz Eşrefbey İlkokulu binasının hemen karşısında faaliyet gösteriyordu.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Gebze ve çevresi, hiç şüphesiz bu savaştan etkilenmiş, fakat diğer şehirler kadar fazla bir zarar görmemişti. Ancak, kasabanın asıl zararı savaştan sonra gördüğü bir gerçektir. Savaş sonrası imzalanan Mondros Mütarekesine göre; Gebze ve çevresi de işgal olunacak topraklar arasında yer aldığından, kasaba 1918'de İngiliz işgaline uğradı. Bu işgalden sonra, Gebze'deki gelişmeler sırasıyla ve özetle şöyledir²¹.

20 Yüksel-Kahraman, a.g.e., s. 113-114

21 Yüksel-Kahraman, a.g.e., s. 115-123

1) Anadolu'da başlatılan Milli Mücadeleye paralel olarak, Mustafa Kemal Paşa'nın direktifiyle, Yahya Kaptan tarafından Gebze ve yöresinde Kuvva-i Milliye teşkilâtı kuruldu.

2) 6 Ocak 1920 tarihinde, İstanbul Hükümetine bağlı Kuvva-i İnzibatiye'den Gebze Jandarma Yüzbaşısı Nail ve mülazımievvel Abdurrahman tarafından iki müsademeden sonra yakalanarak (29) yaşında şehit edildi.

3) Gebze ve çevresi 27 Ekim 1921'de İngiliz işgal kuvvetlerince, Yunan birliklerine devredildi.

4) İzmit ve yöresi Yunan Ordusundan tamamıyla temizlenince, İngilizler yörenin güvenliğini temin etmek bahanesiyle, Gebze ve çevresini yeniden işgal ettiler.

5) Milli Mücadele güçlerinin üstün gayretiyle, 17 Ekim 1922'de Gebze ve çevresi düşman işgalinden kurtuldu.

6) Mustafa Kemal Paşa, 18 Ekim 1923'de Gebze'ye geldi.

Gebze'nin Sevr Antlaşmasındaki Yeri

Bu talihsiz anlaşma 10 Ağustos 1920'de Fransa'nın Sevr kasabasında İtilâf Devletleri ile Osmanlı Devleti arasında imzalanmıştı. Söz konusu anlaşmaya göre:

1) Gebze, Boğazlar Bölgesi sınırları içinde İtilâf Devletleri'nin kontrolüne bırakılacak,

2) Gebze'nin de dahil olduğu bu bölgede sadece İtilaf Devletleri asker bulundurma ve askeri hareket yapabilme hakkına sahip olacak,

3) Bölgede Türk Jandarması İtilâf Devletleri'nin denetim ve komutasında bulunacak,

4) İstanbul Osmanlı başkenti olarak kalacak ve azınlık haklarını tanıyacak ve bu hakları gözetmediği takdirde bölge Osmanlı Devletinin elinden alınacak,

5) İzmit ve Sapanca Gölünün batı kesiminden geçen hat-tın batısında kalan bölgeler İtilâf Devletleri'nin elinde kalacak ve Kocaeli'nin Sakarya bölümü Osmanlı Devleti'ne bırakılacaktı.

Gebze'nin Mudanya Antlaşmasındaki Yeri

1) Türk Ordusunun İzmit'e girmesi ve hızla İstanbul'a doğru ilerlemesinden büyük ölçüde endişelendiği anlaşılan İngiliz işgal kuvvetleri 1921 yılı Haziran'ının sonlarında, yetersiz bulunduğu buradaki güvenliği garantilemek amacıyla, Gebze ve yöresindeki Yunan birliklerini geri çekip, bölgede mevzilendiler.

2) 26 Ağustos 1922'de başlayan Büyük Taarruz, başarıyla tamamlanarak, Ege'deki Yunan ordusunu kısa zamanda denize döküp, Boğazlara doğru süratle ilerlemesini sürdürdü.

3) Türk ordularının başarılı harekâtından çılgına dönen İtilâf Devletleri, derhal geniş bir ateşkes antlaşması için masaya oturmak istediler. Bu istek üzerine Bursa'nın Mudanya kasabasında 11 Ekim 1922 tarihinde Mudanya Ateşkes Antlaşması imzalandı.

4) Söz konusu antlaşmanın 2. maddesine göre: Türkiye Büyük Millet Meclisi aşağıdaki hatlarda duracaklardır. Sulh konferansının açıldığı güne kadar ve konferansın devamı müddetince bu hat gelmeyecektir. Anlaşmadan bir hafta bile geçmeden Türk Ordusu Şile-Gebze ve Darıca'ya girdiler. Tespit edilen hattan daha ileriye geçmediler. Gebze ve Darıca Nurettin Paşa'nın komuta ettiği birliklerce 12 Ekim 1922 de İngilizlerin işgalinden kurtarıldı.

Lozan Barış Antlaşması Türkiye ile İtilâf Devletleri arasında, İsviçre'nin Lozan şehrinde 24 Temmuz 1923'de imzalandı. Bu antlaşmanın Gebze ve yöresini ilgilendiren sonuçları şöyledir:

1) Mudanya Ateşkes Antlaşması gereğince Türk birliklerinin giremediği Şekerpınar ve Güzeltepe köyleri kurtarıldı.

2) Türk-Rum Mübadelesi yapıldı. Girit, Drama, Kavala ve Serez'den göç eden Türk aileler 4 Şubat 1924 tarihinde Darıca'ya iskân edildiler. Rumlar da Darıca'yı terk ettiler. Esasen, daha önce Türk Ordusu'nun Darıca'ya girmesiyle, burada yaşayan Rumların bir bölümü İstanbul'a, diğer bir bölümü de İngiliz gemileriyle Yunanistan'a kaçmışlardı.

Gebze Düşman İşgalinden Hangi Tarihte Kurtuldu?

Gerek Mahalli Basında, gerek Ulusal Basında ve gerekse bâzı yazarlarımızın eserlerinde Gebze'nin kurtuluş tarihinin 17 Ekim 1922 olarak belirtilmiş olduğu bilinmektedir. Ancak, bu tarihin bir yanlış eseri olduğu, hiç bir gerekçeye dayanmadığı; Genel Kurmay Başkanlığı'nın, Gebze Belediyesi'nin başvuru yazısına verdiği cevaptan anlaşılabilir bulunmaktadır. Söz konusu cevapta; Gebze'nin Düşman İşgalinden Kurtuluş Günü'nün 12 Ekim 1922 tarihi olduğu anlaşılmaktadır. Genel Kurmay Başkanlığınca, İstiklal Harbi Arşivi'nden tespit edilerek gönderilen resmi bilgilerle ilgili "Belge"yi ilgililerin dikkatlerine sunuyoruz:

4-11 Eylül 1919' da toplanan Sivas Kongresi'nde hemen hemen Anadolu'nun Vilâyet ve Livaları temsil edildiği halde, bunların arasında Üsküdar, İzmit ve dolayısıyla Gebze'nin temsilcilerine rastlanmamıştır. Fakat Milli Mücadele'nin ilk yıllarında GEBZE'nin önem kazandığı; Mustafa Kemal Paşa'nın 18 Mart 1920 tarihinde Kolordulara, Vilâyetlere, Müstakil Livalara, Şile, Kartal ve Gebze Kaymakamlıklarına çektiği şifreli telgraflardan anlaşılabilir bulunmaktadır.

4) Cumhuriyet Döneminde Gebze

Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarında Gebze'nin fazla bir gelişme kaydetmediği görülmüştür. Savaş sonrası, her kesiminde gözle görülür bir duraklama ve durgunluk hakim olan kasaba, 1960'lı yılların ortalarına doğru çok hızlı ve olumlu gelişmelere sahne olmuştur. Cumhuriyet Dönemi'nde başlatılan başarılı gelişmeleri, genellikle şöyle özetlemek mümkündür²²:

1) Daha önce ilçe ve yöresinde yaşayan halk, geniş ve verimli topraklarda; tarım, zeytincilik, bağ ve meyvecilik, hayvancılık yapmak suretiyle geçimini temin ederdi. Durum 1960'lı yıllara kadar böylece devam etmiş, müteakip yıllarda fabrikaların kurulması Gebze ve Çevresini bir Sanayi Bölgesi hâline getirmiştir.

2) Yapılan hesaplara göre Gebze, nüfus ve gelişme açısından, Türkiye'nin birçok ilinden daha büyük bir kent düzeyindedir.

3) Çok eski bir geçmişe sahip olan Gebze, Kocaeli'nin de en gelişmiş ve en büyük ilçelerinden birisidir.

4) Sanayi, tarım ve turizm alanlarında sürekli gelişen ve yenileşen Gebze'de, bu dönemdeki nüfus artışı da dikkati çekecek düzeye ulaşmıştır.

5) Hava, Kara, Demir ve Deniz Yolları bakımından önemli bir kavşak noktada bulunan kasaba, bir yandan İzmit'le, diğer yandan İstanbul iliyle birleşecek şekilde giderek gelişmiş 2008 yılında Gebze'den ayrılan Darıca, Dilovası ve Çayırova ilçe yapılmıştır.

6) Gebze ve çevresi önemli bir Sanayi Bölgesi hâline gelmekle kalmamış; ayrıca sosyal, ekonomik ve kültürel yönden de hayli ilerlemeler kaydetmiştir.

7) Türkiye'nin hızlı gelişen 7'ci büyük ilçesi durumuna gelen Gebze, bugün gerek endüstrisi, gerek ticaret ve turizmi, gerekse nüfus artış hızıyla büyük şehir olma sürecine girmiştir.

22 Yüksel-Kahraman, a.g.e., s. 122-123

8) Cumhuriyet Dönemi'nin büyük ve başarılı hamlelerinden biri de; Gebze'de 1972 yılında kurulan ve faaliyete geçen Marmara Bilimsel ve Endüstriyel Araştırma Enstitüsü (TÜBİTAK)'dür. Üniversiteden daha büyük bir ilim yuvası olduğu söylenen bu kurumda pek çok ilim adamı hizmet vermektedir. Yine Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü (GYTE) bilim ve teknoloji alanında büyük hizmet vermektedir.

Mimari Eserleri

Gebze İlçesinin en eski tarihli Camii olan Orhan Gazi Camii'nin 1323-1331 yılları arasında yapıldığı sanılmaktadır. Mimarı belli olmayan caminin, Orhan Gazi tarafından yaptırıldığı bilinmektedir. Caminin yanında yer alan Menzilhane Hamamı'nın da, Sultan Orhan Camii ile aynı yıllarda yapıldığı sanılmaktadır²³. Bu iki güzel eser adı asırlardan beri değişmeden devam eden Menzilhane meydanını süslüyor. Kervanların konakladığı bu meydana tarihî değirmen ve Kadınlar Çeşmesi çoktan yıkılmıştır²⁴.

Gebze'nin kalbi Çoban Mustafa Paşa Külliyesi'nde atar. Külliye, Yavuz Sultan Selim ve Kanûni Sultan Süleyman'ın vezirlerinden Çoban Mustafa Paşa'nın emriyle 16. yüzyılda Mimar Sinan'a yaptırılmıştır.

Türk süsleme sanatının tüm özelliklerine sahip bu tarihi şehir minyatürü, camii, medrese, kervansaray, paşa odaları, hankah, bimarhane, han, hamam, imarethane, kütüphane, su kuyusu, şadırvan ve türbe gibi her biri eşsiz yapılar topluluğundan oluşmaktadır. Külliye'nin güney kapısı üzerinde Kanûni Sultan Süleyman'ın tuğrası göze çarpmaktadır. Tek kubbeli haremî, beş bölümlü son cemaat yeri ve minaresiyle camii, külliye'nin tam ortasındadır. Gebze'ye hâkim merkezi bir mevkide yer almaktadır. Bu camii'nin mihrap ve duvarları kûfî yazılarla süslenerek renk ve düzeni görkemli Türk çinileri ile sağlanmışır.

Türbe, caminin kible tarafında, külliye'nin diğer yapılarından bir bahçe duvarı ile ayrılan hazire avlusundadır. Çoban Mustafa Paşa 1529 yılında vefat edince Gebze'de yaptırdığı külliye'nin içinde yer alan bu türbeye defnedilmiştir. Çoban Mustafa Paşa Mısır ve Rodos'ta valilik yapmış, İstanbul ve Bulgaristan'ın birer semtine adını bırakmış, Çaldıran seferi dönüşü vezirliğe yükseltilmiştir. Yavuz Sultan Selim'in kızı Hafisa Sultan ile evlenen Çoban Mustafa Paşa Kanuni'ye de vezirlik yapmıştır. Rumeli Beylerbeyi de olan Çoban Mustafa Paşa, Hicaz ve Mısır savaşlarındaki başarısıyla tarihe altın harflerle geçmiş²⁵, onlarca vakıf eser yaptırarak insanların hizmetine tahsis eden, hakkında birçok hikâyeler anlatılan önemli bir devlet adamı olarak tanınmıştır. Türbe dış görünümüyle Klasik Osmanlı türbelerinin güzel bir örneğidir. Sekizgen planlı, giriş kısmı tamamıyla mermerlerle kaplıdır. Külliye'nin avlusuna batıda, kuzey ve güneyde olmak üzere üç kapıdan girilmektedir. Külliye'nin batı tarafındaki giriş kapısının üstüne inşa edilmiş bir kütüphane, araştırmacılar için çok önemli bir yapıydı. Ancak şimdi bomboş kalmıştır.

Bir zamanlar paha biçilemeyen yüzlerce cilt yazma kitapların bulunduğu kütüphane, yağmalanmıştır. Caminin bahçesine açılan paşa odalarının sağ tarafında da imarethane bulunuyor. Paşa odaları yüksek rütbeli kişilerin misafir edildiği bölümdür. İmarethane külliye'nin mutfağı ve yemekhanesidir. Hem mahzeninde yiyecek malzemeleri depolanıyor, hem fırınında ekmek pişiriliyor, hem mutfağında yemek hazırlanıyor, hem de yemekhanesinde yemek yeniyor. Asırlarca kaç fakir, muhtaç ve yolcu burada yemek yediler kim bilir...

Kuzey kapıdan girince Kervansaray karşımıza çıkıyor. Kervansaray sağda ve solda olmak üzere iki bölümden oluşuyor. Bunların bir başka adı var deve doğum hanları, Osmanlı'nın hayvan severliliği sadece lafta değil icraatlarıyla da gerçekleştiriliyordu. Tekke bir diğer

23 Çelik, a.g.e., s. 74-75

24 Gebze Gazetesi, 7 Nisan 1987

25 Yüksel-Kahraman, a.g.e., s. 67

adiyla hankah, Kervansarayın hizasında külliye'nin kuzeydoğu köşesinde revaklı bir avlu etrafına U planlı bir yapı Hankah derviş odaları ve semahanedden oluşmaktadır. 12 derviş odası vardır. Medrese Hankah'ın hemen karşısında bulunan Külliye'nin güney kapısının sağında yer alıyor. Zenbilli Ali Efendi'nin ders verdiği bu medreseden birçok ilim ve din adamı yetişmiştir. Medreseye külliye'nin dışından bir kapıdan giriliyor. Medrese üç tarafı revaklarla çevrili avlu etrafında 17 odadan oluşmaktadır. Bir de mescidi olan medrese Osmanlı döneminde yüksek öğrenim yaptırılan bir okul durumundaydı. Bimarhane ise medreseyle Hankan arasında yer alan yapı, burası yoksulların barınması için yapılmıştır²⁶.

Gebze'den birçok ünlü gelip geçti. Kimler mi? Kartacalı komutan Anibal, Malkoçoğlu Mehmet Bey, Balçıklı Ethem, Zenbilli Ali Efendi, Şair Mehmet Nergisi, vezirler, paşalar ve daha niceleri. Her gelen ölümsüz bir miras bırakıp gitti. Mezarları da yok oldu gitti. Sadece mezar taşları var. Çünkü Gebze'nin asırlık selvi ağaçları ile süslü tarihi mezarlığı 1935 yılında sökülüp yerine park yapıldı. Bugün bu parkta sadece Malkoçoğlu Mehmet Bey türbesi kalmıştır. Parkta oturup çaylarını içenlerin birçoğu burada tarihi bir mezarlık olduğunu bile bilmiyor. Sökülüp rastgele atılan mezar taşları Gebze sevdalısı insanların çalışmaları sonucunda girişimi ile koruma altına alınarak yeni mezarlıkta sergilenmiştir.

Çarşı içinde özel bir şahsın mülkiyetinde bulunan Kervansaray, yerinden sökülen mezar taşlarından farksızdır. Tarihî Çifte hamamlar diğer bir adıyla Çoban Mustafa Paşa hamamı eski çarşının ortasında yer alan ilçenin en büyük hamamıdır. 1523 yılında Mimar Sinan'ın kalfası Hüseyin Ağa tarafından inşa edilmiş, günümüzde halen kullanılmaktadır. Çarşı hamamının karşısında bulunan İbrahimpaşa Çeşmesi Sadrazam Köprülü Mehmet Paşa'nın veziri İbrahim Paşa tarafından 1664 yılında yapılmıştır. Suyunun akışı terazi sistemi ile sağlanan çeşmenin kitabesi halen duruyor. Otlarla kaplı kitabede, İbrahim Paşa'nın ismi ve yapım tarihi yazılıdır.

Körfez şeridi üzerinde uzanan müstesna güzelliğe sahip tabii koyuları, doğal plajları ile Gebze sahilleri, yöre insanının nefes alabildiği yerlerdir. Gebze'nin Tuzla'dan Hereke'ye kadar sahile 39 bin metre kıyısı bulunuyor. Bu güzel ve eşsiz sahil, şirin ve efsunlu koyular çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından adeta işgal edilmiştir. Gebze sahillerindeki onlarca liman ve iskeleden, Eskihisar açıklarında yükleme ve boşaltma yapmak için sıra bekleyen gemiler bulunmaktadır.

Gebze'nin güneybatısında yer alan Eskihisar, İstanbul-Ankara karayolu ve Gebze tren istasyonu ile bağlantılı bir yerleşim merkezidir. Eski çağlardan beri İzmit Körfezi'nin güneyindeki geçişi kontrol altında tutan önemli bir geçit olma özelliğini uzun süre korumuştur. Günümüzde İstanbul-Bursa yolunu kısaltan Eskihisar-Yalova Feribot seferleri, bu şirin sahil kasabası üzerinden sağlanmaktadır. Eskihisar tarihî ve turistik özelliğe sahip bir sahil köyüdür. Önemli ölçüde balıkçılık ve turizm köy sakinlerinin geçim kaynağı haline gelmiştir.

Eskihisar Kalesi, deniz kıyısında dik yamaçlı bir tepe üzerinde buradaki limanı ve İzmit Körfezi'nin kıyı şeridini korumak amacıyla Bizans döneminde inşa edildiği sanılmaktadır.²⁷ İlk şeklini muhafaza ederek günümüze gelebilen kale, dik-dörtgen planlı olup, 10 burcu ve kaleye girişi sağlayan 4 kapısı bulunmaktadır. Son yıllarda Oğuz Aydemir tarafından restore edilen kale, çeşitli etkinliklerin yapılabileceği Anfi tiyatro haline getirilmiştir. Eskihisar sahil yolu üzerinde bulunan Osman Hamdi Bey Evi ve Müzesi, geçmişin nazlı yadigâridir. Bu görkemli konak, müzeci ve Ressam Osman Hamdi Bey tarafından 1884 yılında köşk, resimhane, kayıkhanesi ve müstemilat olarak yaptırılmıştır²⁸. Osman Hamdi

26 Çelik, *a.g.e.*, s. 52

27 Yüksel-Kahraman, *a.g.e.*, s.98

28 Gebze Kaymakamlığı, *a.g.e.*, s. 171

Bey, Eskişehir'deki bu Konakta uzun yıllar yaşamış ve burada vefat etmiştir. Konak 1982 yılında kamulaştırılmış ve 1987 yılında müze olarak halkın ziyaretine açılmıştır²⁹. Türk sivil mimarisinin en güzel örneklerini yansıtan Konak, kullanılan ahşap işçiliği ile Türklerin yapı sanatına verdiği önemi göstermektedir.

Kartacalı Kumandan Anibal, küçük yaşlardan itibaren Roma düşmanı olarak yetiştirilmiş başarılı bir savaşçısıdır. Ne yazık ki Roma'ya karşı yaptığı bir savaşta yenilerek Kartaca'yı terk eder ve Bitinya Kralı Prissias'a sığınır. Tarihi kaynaklar, Anibal'ın Gebze civarındaki Eskişehir mevkiinde, kendisini acımasızca takip eden Romalıların eline geçeceğini anlayınca intihar ettiğini belirtmektedir. Anibal'ın mezarı olarak bilinen bu yerde anıt yapılması ilk kez 1934 yılında Atatürk tarafından emredilmiş, ancak 1981 yılında Kültür ve Turizm bakanlığı tarafından gerçekleştirilmiştir.

Hünkar Çayırı diğer bir adıyla Fatih Sultan Mehmet'in Otağı; 1481 yılında Fatih Sultan Mehmet Üsküdar'a sancak dikip doğuya sefer yapılacağını ilan eder. Rahatsızlığına rağmen Hünkar Çayırında Otağını kurar. İşte tam bu esnada burada hayata gözlerini yumar. Hünkar Çayırında bulunan bu tarihi köprü, çınar ağaçları ve selviler yer alır. Köprü'nün girişinde bulunan Çeşme ve Namazgah 16. yüzyıla ait eserlerdir³⁰. Son yıllarda çevre düzenlemesi yapılarak 700. yıl Fatih Anıtı dikilen Hünkar Çayırı, yoğun bir ziyaretçi akınına uğramaktadır.

Anıların bal yapmak üzere yuva kurup petek birleştirdiği Tavşanlı beldesindeki Ballıkayalar vadisi görülmeye değerdir. Dinlenmek için ve günün yorgunluğunu üzerinizden atmak için bu vadiye mutlaka gitmelisiniz. Suların çağlayarak aktığı şelale ve göllerin birbirinden güzel manzaraları buraya gelenlere heyecanlı anlar yaşatıyor. "Tabiat Parkı ve Doğal Sit Alanı" ilan edilen, günümüzde dağcılarının iniş ve tırmanış çalışmaları yaptıkları Ballıkayalar vadisinde kamping için çadır, yürüyüş yapmak için alanlar mevcuttur. Gebze, üzüm bağları, meyve bahçeleri ve enginar tarlaları ile ün yapmıştır. Kuzu dolmaları ve koyun yoğurdu dillere destan olan Gebze'nin meyveleri de Osmanlı saraylarında padişah sofralarını süslemiştir.

Tarihte İpek yolunun kollarının birleşme noktası olan Gebze, bugün Sanayi ve Ticaret hayatındaki önemini koruyor. Gebze, D-100 karayolu ve otoban yolu, sahilindeki limanları, Körfez geçiş köprüsü, feribotları, Gebze-Şile yolu ve Sabiha Gökçen Hava Limanı ile dünya ekonomisinin yollarının birleştiği bir merkez konumundadır. Dünyanın çeşitli ülkelerinden gelen yatırımcıların kurduğu çok uluslu sanayi kuruluşları Gebze'de hızla çoğalmaktadır. Makineden, kimyaya, otomobilden, tekstile, dericilikten, ağaç sanayine, gıdadan, bilgisayar teknolojilerine, yüzlerce sanayi kuruluşu üretim ve hizmetleri ile dünya piyasalarında rekabet göstermektedir.

Gebze Sanayi ve Ticaret merkezi olduğu kadar Bilim ve Teknoloji Merkezi'dir. Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK), Marmara Araştırma Merkezi (MAM), Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü (GYTE), Türk Standartları Enstitüsü (TSE), Türkiye Sanayi Sevk ve İdare Enstitüsü (TÜSSİDE), Uluslararası Tohum Sertifikasyon Test Müdürlüğü, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme Merkezi, Teknoloji Serbest Bölgesi ve Bilim Teknolojileri Merkezi ile gelecekte de önemini koruyacaktır. Gebze; bilim, teknoloji, sanayi, kültür, turizm ve sosyal hayatta dünya çapında marka şehir olacaktır....

Gebze; Dünyanın çeşitli Yerlerinden ve Türkiye'nin bütün illerinden gelen insanları sinesinde barındıran kültür ve Sanat merkezi konumundadır. İzmit Körfezi'nin Kuzey kesiminde, Kocaeli İline bağlı, zengin bir tarihi mirasa sahip, ekonomisi tarım, hayvancılık ve sanayiye dayalı Türkiye'nin hızla gelişen ilçesi.

29 Gebze Kaymakamlığı, a.g.e., s. 143

30 Gebze Kaymakamlığı, a.g.e., s. 159

İdari Yapısı

Kesin olmayan bazı tarihi kaynaklara göre Gebze'nin kuruluşu M.Ö. IV. yüzyıla kadar dayanmaktadır. Gerek Bizans kaynaklarından, gerekse Osmanlı kaynaklarından edinilen bilgilerden, Gebze kasabasının asırlar boyunca önemli bir kavşak noktasında bulunması ve Çin'den gelen tarihi İpek Yolu kollarının burada birleşmesi sebebiyle, her çağda dikkatleri üzerine çekmiş bulunmaktadır. Gebze, bu önemli coğrafi konumu yönünden günümüzde bile bölgenin hızla gelişen ve kalkınmakta olan ilçelerinden biri hâline gelmiştir. Tarihler boyunca bu kadar ehemmiyetli bir mevkiye bulunan ilçenin, çok eski çağlarda bir yerleşme merkezi olarak kullanıldığı sanılmaktadır. Bizanslılar zamanında, zengin bir yerleşim merkezi, Haçlı seferleri sırasında; vazgeçilmez bir geçit ve konaklama yeri, Osmanlıların ilk zamanlarında; bir ordugâh kenti hüviyetinde olan Gebze'nin idâri yapısı da sürekli değişikliğe uğramış ve bu idari yapı değişikliği Cumhuriyet Dönemi'nde de devam etmiş bulunmaktadır. Osmanlı Dönemi'nden başlayarak Cumhuriyet Dönemi'nde noktalanmış söz konusu idari değişiklikleri maddeler hâlinde ve özetle sunmak istiyoruz:

1) Gebze'nin 1331 yılında Sultan Orhan tarafından, bir ordugâh kenti olarak kurulduğu bilinmektedir. Ancak, Gebze bu kuruluşun sonra; Bizanslılarla Türkler arasında birkaç kez el değiştirmiştir. Daha sonra, Osmanlı Padişahı Çelebi Mehmet tarafından, kesin olarak yeniden Osmanlı topraklarına katılmıştır,

2) Kocaeli Fatih Akçakoca'nın oğlu I. Murat ve Yıldırım Bayezid devri kumandanlarından Hacı İlyas Paşa, bu dönemde Gebze'ye ilk defa kadı olarak atanmıştır ve kent kendisine Arpalık olarak verilmiştir.

3) Hacı İlyas Paşa'nın ölümüyle, yerine oğlu Feyzullah Paşa Gebze Kadısı olmuş, bu görevini 1436 yılına kadar sürdürmüştür.

4) Fatih Sultan Mehmed 1453'de İstanbul'u fethettikten sonra, Gebze'yi bayındır hâle getirmek suretiyle, Kocaeli Sancağına bağlı yüz elli akçelik kaza (ilçe) yapmıştır. Bu dönemde Kocaeli Sancağının başında bir Mutasarrıf bulunuyordu ve merkezi Kütahya'da bulunan Anadolu Kazaskerliğine bağlı idi.

5) 3. Murat döneminde (1575-1595) Kocaeli Sancağı, merkezi Kütahya'da bulunan Anadolu Eyaleti'ne bağlı kadılık haline getirildi. Ancak, Gebze durumunu korudu.

6) 4. Murat döneminde 1633-1640 Kocaeli Sancağı Kaptanpaşa eyaletine bağlandı. Gebze'nin idari yapısında bir değişiklik olmadı.

7) 3. Selim döneminde 1789-1808 Kocaeli Sancağı, merkezi Bursa'da olan Hüdavendigâr eyaletine bağlandı. Gebze'nin idari statüsünde bir değişiklik olmadı.

8) Abdülmecid Döneminde 1839-1861 döneminde ilân edilen Tanzimat Fermanı gereğince ülke genelinde, idari düzende önemli değişiklikler oldu. Bursa'ya bağlı olan Kocaeli, İzmit Sancağı adı altında Kastamonu Eyaleti'ne bağlandı. Kadıların yönetim yetkileri kaldırıldı. Kazaların başına bir müdür tayin edildi. Bu suretle Gebze Kazası'nın idari yapısında bir değişiklik oldu.

9) Abdülaziz Dönemi 1861-1876 yeni vilâyet teşkilâtı İl Örgütü bu dönemde kuruldu. 1867'de merkezi Bursa olan Hüdavendigâr iline bağlanan İzmit (İzmit), Bursa ili ile idari irtibatının güçlüğünden ötürü yapılan şikâyetleri önlemek için, İstanbul iline bir ilçe olarak bağlandı. Gebze'nin durumunda herhangi bir değişiklik olmadı.

10) Bağımsız İzmit Sancağı, Abdülaziz Döneminde İzmit'in bir ilçe olarak İstanbul iline bağlanması, İzmitliler tarafından hoş karşılanmadığından ve pek çok şikâyetlere sebep

olduğundan, 1887 yılında doğrudan doğruya Dâhiliye Nezaretine İçişleri Bakanlığı'na bağlı İzmit Müstakil Mutasarrıflığı adı altında, bir Bağımsız İzmit Sancağı ihdas edildi. Söz konusu Sancak teşkilâtına Gebze'nin dışında 5 ilçe, 8 Nahiye, yaklaşık 600 Köy bağlı bulunuyordu. İlçeler: (İzmit-Merkez, Karamürsel, Adapazarı, Kandıra, Geyve), Nahiyeler (Bucaklar) ise: (Bahçecik, Yalova, Hendek, Şeyhler, Karasu, Akova, İkhisar) idi. Bölgenin o zamanki yüzölçümü (10.550) km², toplam nüfusu 222.760 olarak tarihi kaynaklarda kayıtlı bulunmaktadır³¹.

Cumhuriyet Dönemi'nde Gebze'nin İdari Yapısındaki Değişiklikler

Osmanlı Sancak Düzeni

20 Nisan 1924 tarih ve 491 sayılı Mülga Teşkilâtı Esasiye Kanununun 98'nci maddesi gereğince kaldırıldı³². Bu değişiklikle; (vilâyet, kaza, nahiye ve köy) birimlerinden oluşan dörtlü bir idari düzen getirildi. İzmit, Kocaeli vilâyetinin merkezi oldu. (Gebze, Gölcük, Karamürsel, Kandıra, Adapazarı, Karasu, Hendek, Akyazı, Geyve) birer kaza (ilçe) olarak Kocaeli'ne bağlandı. Getirilen dörtlü idari düzenden sonra (Kocaeli vilâyeti)'nin ilçe, nahiye ve köy sayıları itibarıyla durumu şöyledir³³:

Son olarak İzmit Merkez ilçeye bağlı Yarımca'nın (Körfez) adı altında ilçe yapılmasıyla, Gebze'ye ait önemli köyler, Körfez İlçesi'ne bağlanarak, Gebze toprak kaybına uğramıştır.

Gebze'de Nüfus

1965'den bu yana, bölgede sanayinin süratle gelişmesine paralel olarak, Gebze ilçesinde hızlı bir kentleşme olayı yaşanmaya başlanmıştır. Bu birdenbire başlayan "Kentleşmenin temelinde bir "Nüfus Patlaması" gerçeği yatmaktadır. 1985 Genel Nüfus Sayımı kesin sonuçları göz önüne alınarak, Türkiye genelinde oluşturulan bir kıyaslamadan, aşağıdaki ilginç sonuçlar tespit edilmiştir:

1985 yılındaki Gebze ilçesi "Şehir merkez nüfusu açısından" İlin şehir nüfusunu şaşılacak ölçüde çok gerilerde bırakmış, ilimize de çok küçük farklarla yaklaşmış durumdadır. Yapılan karşılaştırmalarla ilgili tespitler şöyledir:

1) 1985 yılındaki resmi verilere göre Gebze'nin daha fazla nüfusa sahip olduğu ilimiz ile Gebze karşılaştırıldığında Gebze'nin bugünlere gelirken geçirdiği süreci otaya koymaktadır.

2) Marmara Bölgesinde hiç bir ilçe Gebze ilçesi kadar "Şehirleşme" şansına sahip olmamıştır. İlçenin yıllık nüfus artışı yüzde 20'yi geçmiş bulunmaktadır. İlçede kilometrekareye 158 kişi düşmektedir. Gebze ilçesinin bir Mustafapaşa Mahallesi'nin toplam nüfusu, Gümüşhane İlinin toplam şehir nüfusundan daha fazladır. Ayrıca, Mustafapaşa Mahallesi'nin nüfusu, Tunceli'nin merkez nüfusuna çok yakındır.

3) Gebze ilçesi, 1980 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre: (Kırıkkale, İskenderun, Tarsus, Batman, Osmaniye, Karabük, Aksaray, Akhisar ve Nazilli'den sonra, Türkiye'nin 10. büyük ilçesi idi.

4) 1985 yılında yapılan nüfus sayımı sonuçlarına göre Gebze, bu defa 37 il merkezini geride bırakarak, daha büyük bir duruma gelmiş ve (Kırıkkale, İskenderun, Tarsus, Batman, Karabük ve Osmaniye'den sonra, Türkiye'nin 7'nci gelişmiş ilçesi düzeyine yükselmiştir³⁴.

5) Bu nüfus artışı aynı tempoyla devam ettiği takdirde, gelişme ve şehirleşme, elbette ki pek çok sorunu da beraberinde getirecektir. Sorunların çağa uygun manada çözümlenmesinde,

31 Çelik, a.g.e., s. 9-27

32 İsmail Sevinç, *Gebze Tarih Ansiklopedisi*, Kocaeli, 2005, s.240-284

33 Gebze Kaymakamlığı, a.g.e., s.97-99

34 Yüksel-Kahraman, a.g.e., s.127-129

Gebze Belediyesine ve diğer ilgililere büyük çaba ve gayretler düşmektedir. Gebzelilerin de, bu müstesna nimetin külfetini paylaşmaları gerekmektedir.

1973 Yılında Valilik Tarafından Hazırlanan Kocaeli Yılığında Gebze

1973 yılında Kocaeli Valiliğinin hazırladığı yıllıkta Gebze ile ilgili ön görüleri bulunuyor. Gebze'nin Cumhuriyet döneminde geliştiğinin ve İstanbul ile İzmit arasında gelişip büyüyeceğinin vurgulandığı yıllıkta şu satırlara yer verildi:

"Kocaeli'nin bu ilçesi 1960 yılına kadar Osmanlı devrinde olduğu gibi İzmit İstanbul arasında bir konak yeri olmaktan ileri gidememiştir. Ancak devlet İktisadi kuruluşlarının, özel sektörün sanayi kesimi olarak göze kestirdiği karayolu güneyinde kalan, denize açılan yerlerde fabrikaların kurulması, Gebze'nin 1960 yılına kadar mütecanis halkı arasına yerli ve yabancı işçi akımının sokulmasını sağlamış, daha doğrusu zorlamıştır. Düne kadar 7.000 nüfuslu Gebze bugün 43 bin kişilik bir nüfusu sinesinde barındıran bir ilçe olmuştur.

Gebze, sanayi alanında olduğu gibi turizm ve kültür alanında da gelişme gösteren bir ilçedir. Bu nedenle sosyal problemleri oldukça çoğalmıştır.

Eskiden kentin asilzadelerinden ya da beylerinden oluşan belediye başkanları, bugün ortaya çıkan teknik, iktisadi ve sosyal problemler karşısında yetersiz kalmakta, halkın isteklerine yeterince eğil inememektedir.

Gebze nüfusu az olduğu zamanlarda bile su sıkıntısı çeken ilçe bugün inşaatı içme ve temizleme sularının hemen %60'ını arabalarla taşıyan su satıcılarından almaktadır.

İlçeni aydınlanma, konuk yol işleri biraz olsun çözümlenmiş durumdadır. Ancak devlet eliyle yapılan işler tam olarak yürütülmüştür denilebilir.

Eskiden bozkır olan Gebze ile deniz arasında bugün 40'a yakın fabrika bir kültür araştırma merkezi, çeşitli tavukçuluk ve küçükbaş hayvan yetiştirme istasyonları Gebze'nin çevresinde boş yer bırakmamıştır. Hatta Gebze sınırları dışında kalan yerlerde belediyeler teşkil edilmiştir.³⁵

Gebze'nin Geleceği İle İlgili Sonuç

Sonuç olarak özetlersek, Gebze ile ilgili küçük değil büyük düşünerek, geçmişini unutmamak gerekiyor. Gebze'nin son 60 yıl içinde nasıl büyüdüğünü belgelerle açıklayarak Gebze'nin geleceğine ışık tutmak istiyorum. 1940 yıllarda, Tuzla Gebze ye bağlı bir köydü.

Osmanlı Döneminde Kastamonu ve İstanbul'a bağlı ilçe olan Gebze, 1926 yılında Kocaeli' iline bağlandı. 1940'lara kadar Gebze'ye bağlı Nahiye ve köylerin bazıları ilçe ve belediye oldu. 2008 yılında 4'e ayrılan Gebze, Darıca, Diovası ve Çayırova ilçelerinden bile, yakın bir gelecekte yeni yeni ilçeler oluşacak.

Zaman içinde Gebze coğrafi olarak küçüldü, nüfus olarak sürekli büyüdü.1990'lı yıllarda Tavşancıl, Dilovası, Darıca, Güzeltepe ve Şekerpinar adı ile 5 Belediye ve 22 köye sahip oldu. Nüfusu yarım milyonu aştı. Gebze 22 Mart 2008'de Resmen 4 İlçe oldu. Gebze bir kez daha küçülerek büyüdü ve 4 ilçeye bölündü. Gebze 5747 Sayılı 22 Mart 2008 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan Kanun ile Çayırova, Darıca, Dilovası ve Gebze olarak dört ilçeye bölündü. Yakın bir gelecekte, Gebze'nin Aren bölgesi de ilçe olarak ayrılıp yeni ilçe kurulması kaçınılmaz. Gebze coğrafi olarak küçüldükçe büyüyor.

35 Valilik Yılığ, Kocaeli, 1973

1954 Yılındaki Gebze Gerçeği

Gebze'nin yakından tanıdığı siyasetçilerden Emin Pulat tarafından 1954 yılında haftalık olarak yayımlanan Gebze'nin sesi gazetesinin başyazarı Cevdet Yakup'un Gebze ile ilgili kaleme aldığı yazı dünün Gebze'sini çok iyi açıklıyor. Söz konusu yazar bugünlerin Gebze'sine de ışık tutuyor.

İşte Gebze'nin dünü, bugünü ve geleceğine ışık tutan 1954 tarihli yazı ile Gebze bildirimize nokta koyuyoruz.

Cevat Yakup'un Kaleminden " 1954 yılındaki Gebze"

"Türk akıncılarını uğrak ve durak yeri olan, nice nice Türk fütuhatlarının şenlik ve bayram yeri olan Gebze, Osmanlı Saltanatının bir uğur ve zafer sembolü olan Gebze ve nihayet büyük Türk veziri Çoban Mustafa Paşa'nın camii türbesi olan tarihi Gebze, bugün, itiraf etmek lazım ki silik, sönük, harap bir Anadolu kasabasıdır.

Türk aslanlarını at oynattığı, ok talimi yaptığı meydanlarında, bir sessizlik, hazin bir uyuyuş vardır.

Gebzeli hemşehrilerim, Gebze'ye hayat ve memat vermek için seferber olmuşlardır. Bunun kimi İstanbul'a bağlanmakta, kimi Kocaeli'nden medet ummakta, kimide kendi göbeğini kesmekte olduğunu ileriye sürüyorlar. Gebze, bu ruh aleti içindedir. Ne yapsak da ne etsek de canlansak, güzelleşsek, hiç değilse eski günlerin yarı ihtişamını bulsak diyorlar.

Gebze, ta Tanzimat'tan bu yana, ihmal edile edile bu hale, bu garip hale gelmiştir. Fakir ve yoksul düşmüştür. İçlerinde sivrilen, beş on kuruşu olan evlatları da ona ihanet ederek, onu terk ederek yetim bırakıp İstanbul'un yolunu tutmuştur. Bence, davanın ana ruhu, muherectadır. Bu Gebzeli muhacir kuşlarını, birer birer, yakalayıp Gebze'ye getirdiğimiz gün, Gebze şenlenecek, esenlenecek, el ve gönül birliği ile güler yüzlü bir cumhuriyet şehri olacaktır. İstanbul'a el ve gönül vermenin bir manası yoktur. Bir şehri imar etmenin, zenginleştirmenin çıkar yolu ona bağlı çocukların elindedir. Buna güzel bir misal Erbaa ile Adapazarı, Merzifon, Gölcük ve sair şehirlerimizdir.

Ümit edelim ki, Gebzeli vatandaşlar kendi çaralarını kendileri yakarak, haleli bir kalkınma davası için el ele versinler. Cumhuriyet Hükümetinin onlardan esirgeyeceği hiç bir şeyleri olmayacaktır.

Bu böylece malum ola..."³⁶

Evet, Gazeteci Cevat Yakup'un 1954 yılında kaleme bu yazının üstünden tam 60 yıl geçti. 60 yıl sonra sonra Gebze bölgesinin geliştiğini, hızlı gelişmeden kaynaklanan sorun ve sıkıntılara rağmen Gebze'nin marka kent haline geldiği görülmekte. "Osmanlı'dan Cumhuriyete Gebze "tebliği ile Gebze'nin dünü, bugünü ve geleceğine belgelerle ışık tutmaya çalıştık.

36 Cevat Yakup, *Gebze'nin Sesi*, 28 Ekim 1954